

El llibre que presentem és una mostra més d'aquest més que merescut reconeixement. Creiem que té tota la raó del món N. Brieskorn quan afirma (*Einleitung*, p. XXIV):

Mit vorliegender Ausgabe erscheint zum ersten Mal die deutsche Übersetzung einer Mitschrift jener Vorlesungen des Vitoria, in denen er STh I-II, q. 90-108, den sogenannten Lex- oder Gesetzstraktat oder *De lege*, ausgelegt und weitergedacht hat [...] Wer sich für Vitorias Behandlung seiner Zeitsfragen anhand der *Summa theologiae* des Thomas interessiert, hat nun dank Herrn Stübens Arbeit mit der zweisprachigen Ausgabe ein lang vermisstes und bald unentbehrliches Mittel an der Hand.

Jaume Mensa i Valls

Vicent FERRER, *Quaestio de unitate universalis*. מאמר נכבד בכלל (*Ma'amar nikhbad ba-kolel*). Text llatí i versió hebrea medieval amb traduccions catalana i anglesa. Edició a cura d'Alexander FIDORA i Mauro ZONTA, en col·laboració amb Josep BATALLA i Robert D. HUGUES (*Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae* 1), Santa Coloma de Queralt: Universitat Autònoma de Barcelona – Obrador Edendum – Universitat Rovira i Virgili 2010, 368 pp.

El passat medieval dels Països Catalans és ric, ple, exuberant. I l'àmbit intel·lectual o més concretament filosòfic no n'és cap excepció. Cada cop és més valorada arreu del món l'aportació de Ramon Llull i la d'Arnau de Vilanova a la cultura europea de la seva època. L'escola escotista de Barcelona, de Pere Tomàs, d'Antoni Andreu o de Guillem Rubió; els dominics i tomistes Nicolau Eimeric i Vicent Ferrer, o el franciscà Francesc Eiximenis i Ramon Sibiuda són també exemples d'intel·lectuals de casa nostra de primer nivell. Durant el segle xx Catalunya ha fet esforços considerables per recuperar la seva història medieval (artística, documental, literària), però, tret d'excepcions més o menys significatives, «el treball d'editar la producció filosòfica medieval catalana resta per fer» (p. 10). La col·lecció que s'enceta i es presenta amb aquest volum, la *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae*, «es proposa, doncs, divulgar aquest patrimoni desconegut» (p. 10), i amb aquest objectiu té la ferma intenció de publicar «les obres més representatives de l'activitat intel·lectual desenvolupada en els països de parla catalana al llarg de l'edat mitjana tardana» (p. 10), en la llengua llatina original, acompanyada de les traduccions catalana i anglesa. Els editors, certament, no exclouen l'edició de textos redactats originàriament o conservats en altres llengües, especialment en hebreu. És una empresa necessària, perquè no podem conèixer bé la nostra història medieval, l'art, la literatura, etc. sense aquests textos filosòfics; història que dignifica Catalunya i que la dona a conèi-

xer més enllà de les nostres fronteres geogràfiques i lingüístiques. Aquest projecte s'afegeix a altres iniciatives més o menys semblants, com el *Corpus Scriptorum Cataloniae*, projecte fundat i dirigit per Josep Perarnau, amb la col·laboració de Jaume de Puig i editat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Facultat de Teologia de Catalunya. Aquest corpus és un projecte científic d'aplec, estudi i publicació de l'herència escrita del poble català, amb sentit de globalitat, des dels orígens fins al final del segle XVIII. És integrat per diverses sèries: *Scriptores* (obres d'autors catalans), *Scripta* (documents relatius a autors, esdeveniments, matèries o institucions), *Versiones* (del català o al català. En aquesta sèrie s'integra el *Corpus Biblicum Catalanicum*) i *Subsidia* (repertoris, inventaris, catàlegs). En certa manera, el *Corpus Scriptorum Cataloniae* i la *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae* es complementen bé i fins i tot es reforcen mútuament, per bé que les diferències de plantejament siguin clares. El *Corpus Scriptorum Cataloniae* únicament fa edicions crítiques de textos originals (o versions antigues); en canvi, la *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae*, podríem dir que, sense renunciar a publicar en alguns casos edicions crítiques, no s'hi compromet. El seu objectiu és un text clar, fiable i solvent, en la mesura que ho pugui ésser, però sense aparat crític. I sempre acompanyat de les traduccions catalana i anglesa. Una segona diferència és la següent: el planteig del *Corpus Scriptorum Cataloniae* és més generalista i amb vocació de globalitat; en canvi, la *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae* s'especialitza en: a) obres filosòfiques, i b) de l'època medieval.

L'empenta dels editors, Alexander Fidora (ICREA-UAB) i Josep Batalla (Fundació Quer Alt), el suport de la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat Rovira i Virgili, i la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans són garanties d'un futur que desitgem ple d'èxit. La *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae* disposa d'un consell editor i d'un altre d'assessor. El consell editor és format per Maria Bonet (Universitat Rovira i Virgili), José Martínez Gázquez (Universitat Autònoma de Barcelona), Robert D. Hugues (Lancaster University) i Jaume de Puig (Institut d'Estudis Catalans). L'editorial Obrador Edendum, de Santa Coloma de Queralt, té cura de la publicació dels volums. Els primers volums programats són els que ara presentarem i dos més: el *Tractatus de suppositionibus*, també de Vicent Ferrer (Àngel García Cuadrado) i el *Tractatus brevis de modis distinctionum* (Celia López Alcalde i Claus A. Andersen). Benvinguda sigui, doncs, aquesta col·lecció!

Presentada la col·lecció, centrem-nos ara en aquest volum dedicat a la *Quaestio de unitate universalis* del teòleg i filòsof Vicent Ferrer. En són els responsables principals el professor Alexander Fidora, professor d'investigació ICREA, adscrit al Departament de Ciències de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana, de la UAB, i el prof. Mauro Zonta, professor del Dipartimento di Studi Filosofici ed Epistemologici, de la Universitat de Roma La Sapienza. Ambdós són reconeguts especialistes en llurs respectius camps d'estudi. Han portat a terme el laboratori, pacient i sovint

complicat treball que hi ha darrere aquest volum en el marc del projecte europeu *Latin into Hebrew*, de l'*European Research Council*.

Vicent Ferrer (València, 1350 – Vannes [Bretanya] 1419), dominic, va intervenir en els principals afers religiosos i polítics de la seva època (Cisma d'Occident, Compromís de Casp). Fou col·laborador de Joan I, de Martí l'Humà i de Pedro de Luna (Benet XIII). Intel·lectualment es formà a València, Barcelona, Lleida i Tolosa de Llenguadoc. Va adquirir bons coneixements de lògica, filosofia natural i teologia. És sobretot conegut com a teòleg i predicador, però també va escriure obres de filosofia, com l'esmentada *quaestio*, un tractat de lògica intitulat *Tractatus de suppositionibus* i uns comentaris a la *Summa Theologiae* de Tomàs d'Aquino. La *Quaestio de unitate universalis* i el *Tractatus de suppositionibus* foren escrites per Vicent Ferrer quan tenia poc més de vint anys. Pietro Ranzaro, en una biografia de Vicent Ferrer redactada l'any 1455, va afirmar d'aquesta darrera obra (p. 18):

Escrigué una important obra sobre les suposicions dialèctiques: tothom hi pot veure com era de gran la seva erudició, tenint en compte quantes coses excel·lents s'hi diuen, no sols les veritats de la filosofia, sinó de la profundíssima teologia.

El *Tractatus de suppositionibus* ha estat considerat com la culminació de la lògica medieval (J. Bochenski) i fins i tot no manca qui la veu com un precedent de les teories de Frege (M. Beuchot). El *De suppositionibus* serà objecte d'edició en un dels propers volums, però ara toca comentar la *Quaestio de unitate universalis*.

La *Quaestio de unitate universalis* fou escrita entre els anys 1370 i 1372 (l'autor tenia, doncs, poc més de vint anys), a Lleida, quan Ferrer era professor de lògica en aquesta ciutat. D'alguna manera, la *Quaestio* reflecteix l'ambient de la universitat de Lleida en aquell moment, d'enfrontament entre les tesis nominalistes defensades sobretot pels franciscans i les tesis tomistes dels dominics. Sembla que els dominics enviaren Vicenç Ferrer «a l'escola que l'orde havia instaurat a Lleida a conseqüència de les querelles entre franciscans i dominics en l'Estudi General» (Fidora, p. 32). I, certament, en aquesta polèmica lògica, filosòfica i teològica entre occamistes i tomistes una qüestió central era el problema dels universals. Aquest problema venia de lluny: travessa enrere tota l'edat mitjana fins a Boeci i Porfiri, i més enllà encara es remunta fins a Aristòtil i Plató. En el segle XIV, però, es produeix un punt d'inflexió en aquesta polèmica: hom ja no discuteix si els universals tenen una existència separada al marge dels ens particulars, sinó si els universals són absolutament presents en cada cosa particular, és a dir, l'existència de l'*universale in re*. Els realistes (*antiqui*) hi respondran positivament, els nominalistes (*moderni*), negativament. Les tesis de Guillem d'Occam (ca. 1288-1347) i les de Gualter Burley (ca. 1375-1344) representen els extrems d'aquesta polèmica. Vicenç Ferrer proposa una via mitjana. En els 17 primers paràgrafs de la *Quaestio* exposa resumidament dotze arguments hiperrealistes,

en la línia de Burley. En els paràgrafs 18-49 sintetitza els arguments dels nominalistes (Occam i deixebles). En els paràgrafs centrals (50-56) exposa la seva solució, seguint Tomàs d'Aquino: «la unitat de la natura universal no és real», sinó que «és una unitat de raó, és a dir, l'universal és u segons la raó» (§ 52-53, p. 119). Finalment, els paràgrafs 58-81 refuten els arguments hiperrealistes.

El text s'ha conservat no únicament en un manuscrit llatí, del segle xv, de Viena, Dominikanerkonvent 49/271, f. 237r-241v; sinó també en un còdex hebreu, de la Biblioteca Palatina, de Parma, parmense 2631 (*olim* de Rossi 457), f. 126v-144r. La traducció hebrea és obra d'un filòsof judeo-aragonès anomenat Eli Habbilo (1470-1480) i és més extensa i més completa que el manuscrit llatí conservat. D'aquí la conveniència de publicar també la traducció hebrea i la retro-traducció llatina, que en facilita la comparació. El text llatí potser és simplement un compendi del tractat original, el títol del qual podria ser, tal com testimonia el manuscrit hebreu, *Tractatus solemnus de universalis*.

El volum presenta l'estructura següent. Després d'un «Sumari» (7), podem llegir la «Presentació» de la *Bibliotheca Philosophicorum Medii Aevi Cataloniae*, de Josep Batalla i Alexander Fidora, en català i anglès (8-11). A continuació trobem una «Nota dels curadors de l'edició», d'A. Fidora i Mauro Zonta, també en català i anglès (12-13) i les «Abreviatures» (13). La part substancial del volum comença amb una introducció intitolada «El filòsof Vicent Ferrer i el problema dels universals», d'Alexander Fidora (15-77), seguida dels criteris d'edició del text llatí de la *Quaestio de unitate universalis*, de Josep Batalla, d'Alexander Fidora i de Josep M. Llobet (80-83), de l'edició pròpiament dita del text llatí i la traducció al català (85-139) i la traducció a l'anglès (141-170). La diguem-ne segona part, s'encesta amb la introducció a l'edició del text hebreu, de Mauro Zonta, en català i anglès (172-187), l'edició del text hebreu i —la que podríem anomenar— una retro-traducció al llatí, de Mauro Zonta (188-305) i llur traducció a l'anglès (307-354). El volum s'arrodoneix amb un *Glossarium latinum et hebraicum* (355-357), l'índex de noms (359-361) i l'índex de matèries (363-367). Quin bé de Déu!

Des d'aquestes ratlles felicitem de tot cor els promotors de la col·lecció i els autors del volum, i els agraïm llur treball; els encoratgem a continuar treballant per dur a terme un projecte de gran abast com és la *Bibliotheca Philosophorum Medii Aevi Cataloniae*. Per acabar, dos suggeriments en forma de pregunta: el nom de l'autor (en aquest cas Vicent Ferrer) tan sols consta en català (p. ex. p. 79). Atès que el tractat fou escrit en llatí, no quedaria més arrodonit donar el nom també en llatí? I pel que fa als col·laboradors, es podria fer més explícita llur feina i responsabilitat?

Jaume Mensa i Valls